

معنای زیارت

اسید مهدی طباطبائی

چکیده

زیارت یعنی تمایل یافتن، از سه رکن «زائر»، «مزور» و «گرایش قلبی» تشکیل می‌شود که اگر هر یک از این سه رکن نباشد، زیارت مفهوم نخواهد داشت. اهمیت زیارت از آن جاست که عامل ارتباط و وابستگی انسان به اهل بیت و منشأ خیرات و برکات و نزول فیض و اجر و ثواب است. در روایات بر فضیلت زیارت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام تأکید شده و اهداف و آثار فراوانی برای آن شمرده شده است. همچنین در فرهنگ اسلامی برای اعمال عبادی از جمله زیارت، آداب و دستورهای ویژه‌ای وجود دارد که در زیارت‌نامه‌های معصومان ذکر شده است. این مقاله پس از بیان مفهوم زیارت، اهمیت آن و برکات و فضیلت زیارت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امامان معصوم، اهداف زیارت و آداب آن را شرح داده و در پایان، به زائران مکان‌های اسلامی چند تذکر داده است.

واژگان کلیدی: زیارت، زائر، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، امامان معصوم، مکان‌های اسلامی.

زیارت در لغت به معنای تمایل پیدا کردن است و واژه «تزاور» که در سوره کهف به آن اشاره شده، به همین معناست؛

﴿و تری الشمس اذا طلعت تزاور عن كهفهم ذات اليمين﴾^۱

خورشید را می‌دید که به هنگام طلوع، به طرف راست [غار] آنها متمایل شود. زیارت در اصطلاح دینی نیز به همین معنا آمده که انسان زائر به طرف مزور، تمایل پیدا می‌کند؛ اما تمایلی که با انس روحی و تعظیم و تکریم قلبی همراه خواهد بود.

ارکان زیارت

زیارت از سه رکن زیر تشکیل می‌شود:

۱. زائر، یعنی شخصی که میل و گرایش به فردی دارد.
۲. مزور، یعنی شخصی که میل و گرایش به سوی اوست و انسان به محضر او شرفیاب می‌شود.
۳. گرایش قلبی که با انس گرفتن با مزور و تکریم او، همراه است و اگر هر یک از این سه رکن نباشد، زیارت، مفهومی نخواهد داشت.

اهمیت زیارت

زیارت، عامل ارتباط و وابستگی انسان به اهل بیت علیهم‌السلام است و منشا خیرات و برکات و نزول فیض و اجر و ثواب است.

شخصی به امام صادق علیه السلام گفت:

«جعلت فداك اتيتك و لم ازرقير امير المومنين عليه اسلام قال عليه السلام: لبئس ما صنعت لو لا انك من شيعتنا ما نظرت اليك، الا تزور من يزوره الله تعالى مع الملائكة و يزوره الانبياء عليهم السلام و يزوره المومنين، قلت: جعلت فداك ما عملت ذلك، قال عليه السلام فاعلم ان امير المومنين عند الله افضل من الائمة كلهم و له ثواب اعمالهم و على قدر اعمالهم فضلوا»؛^۲

شخصی به امام صادق علیه السلام گفت: به فدای شما گردهم! به حضور رسیدم؛ در حالی که توفیق زیارت امیر المومنین علیه السلام را نداشتم. حضرت در پاسخ فرمود بسیار کار ناپسندی انجام دادی. اگر نبود که تو از پیروان و شیعیان مایی، هرگز به تو نگاه نمی کردم. چرا نگاه نکردی به شخصیتی که خداوند با فرشتگان آسمان و همه انبیا و مومنان او را زیارت می کنند؟ آن شخص گفت: این مطلب را نمی دانستم. حضرت فرمود: بدان که امیر المومنین علیه السلام نزد خداوند، از همه ائمه برتر و افضل است و برای اوست پاداش تمامی اعمال و برتری هر کسی به میزان اعمال و عملکرد آنهاست.

فضیلت زیارت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم

۱. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

«من اتانی زائر اکت شفيعه يوم القيامة»؛^۳

هر کس مرا زیارت کند، در قیامت شفیع او خواهم بود.

۲. همچنین فرموده: «کسی که به حج برود و مراد در مدینه زیارت نکند، به من ستم کرده است».^۴

۳. همچنین فرمود:

«من زارنی فی حیاتی او بعد موتی کان فی جوارى يوم القيامة»؛^۵

کسی که مرا در حال حیات و یا بعد از مرگ زیارت کند، در قیامت در کنار من خواهد بود.

۴. آن حضرت در سخن دیگری فرمود: «هر کس قبر مرا بعد از مرگ زیارت کند، گویا در

زمان حیات، به سوی من هجرت کرده است و اگر نمی توانید به زیارت بیایید، به من سلام

کنید که سلام شما به من خواهد رسید».^۶

۵. زید شحام گوید از امام صادق علیه السلام در باره پاداش زیارت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم پرسیدم و آن حضرت

فرمود: «مثل آن است که انسان، خداوند را در عرش زیارت کند»؛ «کمن زار الله فی عرشه».^۷

فضیلت زیارت امامان معصوم علیهم السلام در بقیع

از امام معصوم علیهم السلام پرسیدند: ثواب زیارت شما امامان چگونه است؟ حضرت فرمود: مانند این که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را زیارت کرده باشید؛ «لما سئل ما لمن زار احدا منکم قال کمن زار رسول الله».^۸

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: هر کسی امام حسن علیه السلام را در بقیع زیارت کند، روز قیامت بر صراط عبور می کند؛ در حالی که هیچ لغزشی نخواهد داشت.^۹
امام صادق علیه السلام فرمود:

«اذا بعدت باحدکم الشقه و نعت به الدار فلیصعد اعلی منزله فلیصل رکعتین و لیوم بالسلام الی قبورنا فان ذلک یصل الینا»^{۱۰}
هر گاه راه شما دور بود، به مرتفع ترین نقطه منزل بروید و دو رکعت نماز بخوانید و به قبر ما سلام کنید که به ما خواهد رسید.

اهداف و آثار زیارت

زیارت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام آثار و برکات فراوانی دارد که برخی از آنها عبارتند از:

۱. قدردانی از زحمات آن بزرگواران که انسان با حضور خود می گوید که زحمات شما را به خاطر دارم و شما را فراموش نمی کنم.
۲. شکوفا شدن کمالات؛ ارزش انسان، به شکوفا شدن کمالات اوست و یکی از خصلت‌ها و کمالات انسانی، روح مظلوم یابی است و انسان با حضور خود بر مزار آن عزیزان، این روحیه را در خود زنده می کند و به جامعه اعلام می کند که باید از ستم گران انتقام گرفت.
۳. هشدار به ستم گران؛ ستم گران تاریخ با ریختن خون اولیای خدا، می خواهند آن بزرگواران را به دست فراموشی بسپارند؛ اما حضور پرشور مردم بر مزار آنان، مقابله و مبارزه با آن ظالمان و یک نوع عکس العمل در مقابل ظلم است؛ تا گمان نشود با شهید کردن امامان یا مسموم ساختن آنها، می توان افکار و اهداف آنان را نیز محو کرد.

۴. شناسایی همفکران،

زیارت شهید و زیارت اولیای خدا، بهترین مرکز شناخت همفکران است. شور و حماسه و اشک و ناله هایی که افراد از اطراف جهان در کنار قبور اولیای خدا دارند، می تواند عامل شناسایی افراد متعهد باشد.

۵. اعلان محبت؛

اگر کسی از راه دور به انسان اظهار علاقه کند؛ یک نوع محبت و تقرب پیدا می کند؛ ولی هرچه نزدیک تر شود و علاقه خود را اعلام کند، محبت، شدیدتر می شود.

۶. تقرب به سوی خداوند؛

در زیارت امیر المومنین علیه السلام می گوئیم: «اللهم عبدك و زائرک متقرب اليك بزياره قبر اخي رسولك و على كل ماتي حق لمن اتاه و زاره و انت خير ماتي و اكرم مزور»^{۱۱}.

۷. ارزیابی؛

در زیارت همین که شخص در برابر انسان های کامل قرار گرفت تا خود را با آن بزرگواران که میزان انسانیت هستند، مقایسه کند، متوجه فاصله ها می شود.

فرشتگان بر آنان نازل می شوند و وسوسه ها بر ما فرود می آیند. آنان، معدن رحمت و جود و کرم بودند و ما معدن بخل. آنان خزانه دار علم و معرفت و اخلاق بودند و ما مجسمه جهل و نادانی و غرور. آنان چراغ هدایت، دعوت کنندگان به سوی خدا، رهبران مردم و راستگویان جامعه بودند و کلام آنان نور، فرمانشان

◆ اگر کسی از راه دور به انسان اظهار علاقه کند؛ یک نوع محبت و تقرب پیدا می کند؛ ولی هرچه نزدیک تر شود و علاقه خود را اعلام کند، محبت، شدیدتر می شود.

عامل رشد و کمال، سفارششان به تقوا، عملشان خیر، سجیه و خصلت آنها لطف و کرم و متاسفانه اغلب ما انسان‌ها از این نوع مکارم اخلاقی، بهره‌ای نبرده‌ایم و امیدواریم خداوند به فضل و کرمش، با ما رفتار کند.

آداب زیارت

در فرهنگ اسلام، اعمال عبادی آداب و دستورات ویژه‌ای دارند. زیارت مشاهد مشرفه نیز که یکی از عبادات است، دارای آداب زیر است:

۱. با طهارت بودن (وضو - غسل).
۲. با وقار و طمانینه به زیارت رفتن.
۳. قدم را کوتاه برداشتن.
۴. به هنگام ورود صد تکبیر گفتن.
۵. سلام کردن.

عبدالله بن موسی نخعی می‌گوید به امام هادی علیه السلام عرض کردم:
« علمنی یابن رسول الله قولاً اقوله بلیغاً کاملاً اذا زرت واحدا منکم.

فقال اذا صرت الباب و اشهد الشهادتین و انت علی غسل فاذا دخلت و رایت القبر فقف و قل الله اکبر الله اکبر ثلاثین مره ثم امش قليلاً و علیک السکینه و الوقار و قارب بین خطاک ثم قف و کبر الله ثلاثین مره ثم ادن من القبر و کبر الله اربعین مره ثم قل السلام علیکم یا اهل بیت النبوه»^{۱۲}

سخنی را به من تعلیم دهید که هنگامی که می‌گویم، رسا و کامل باشد و بدانم چگونه شما را زیارت کنم.

حضرت فرمود: هرگاه به آستانه حرم رسیدی، در حالی که با غسل بودی، شهادتین را بگو و وقتی داخل حرم شدی و قبر را مشاهده کردی، همان جا بایست و سی مرتبه تکبیر بگو؛ سپس کمی حرکت کن؛ در حالی که با آرامش و وقار باشی و قدم‌ها را کوتاه بردار؛ پس بایست و سی بار تکبیر بگو؛ سپس نزدیک قبر بشو و چهل بار تکبیر بگو و بعد بگو سلام بر شما ای خانواده نبوت!

۶. پوشیدن لباس پاکیزه.

۷. خود را معطر ساختن.

امام صادق علیه السلام به صفوان فرمود «اذا اردت ذلك فاغسل و البس ثوبك طاهرين غسلين او جديدين و نل شيئاً من الطيب».

۸. خوشرفتاری با همسفران.

۹. کم سخن گفتن.

۱۰. زیاد به یاد خداوند بودن.

۱۱. زیاد صلوات فرستان.

۱۲. با خضوع و خشوع بودن.

امام صادق علیه السلام به محمد بن مسلم فرمود:

«... يلزمك حسن الصحابه لمن صحبتك و يلزمك قله الكلام الا بخير و يلزمك كثره

ذكر الله... و يلزمك الخشوع و كثره الصلاه على محمد و آل محمد...»^{۱۳}

بر تو لازم است که مصاحبت نیکو با همسفران داشته باشی و کم سخن بگویی؛ مگر

سخن خیر و نیز بر تو لازم است زیاد یاد خدا کنی و نیز خشوع و نماز زیاد و صلوات

زیاد بر تو لازم است.

۱۳. اذن دخول؛

« اللهم انى وقفت على باب بيت من بيوت نبيك و آل نبيك عليه السلام و قد منعت الناس

الدخول الى بيوته الا باذن نبيك فقلت ﴿يا ايها الذين آمنوا لا تدخلوا بيوت النبي الا ان

يوذن لكم﴾»^{۱۴}

خدایا! به درستی که من در مقابل دری از درهای خان I پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام

او ایستادم و تو ورود به بیت پیامبر صلی الله علیه و آله را بدون اجازه او منع کردی، چنان که در قرآن

فرمودی: « ای اهل ایمان! وارد منزل پیامبر نشوید؛ مگر آن که به شما اذن داده شود.»

۱۴. بوسیدن عتبه؛

این عمل (در حال حاضر) درباره قبر مطهر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله باید ترک شود؛ چون این

عمل باعث می شود آنها به ما شیعیان توهین کنند.

۱۵. پای راست را مقدم داشتن ؛
 امام صادق علیه السلام به صفوان فرمود: «ثم قبل العتبه و قدم رجلک الیمنی قبل الیسری».
۱۶. نزدیک شدن به ضریح و بوسیدن آن ؛
 عن ابی جعفر علیه السلام: « کان علی بن الحسین علیه السلام یقف علی قبر النبی... و یلتزق بالقبر و یسند ظهره الی القبر و یتقبل القبله فیقول اللهم الیک الجات ظهری و الی قبر نبیک محمد صلی الله علیه و آله اسندت ظهری».^{۱۵}
- علامه مجلسی در بحار الانوار، آداب دیگری را نیز به نقل از کتاب دروس شهید نقل کرده که عبارتند از:^{۱۶}
۱. با رقت قلب وارد شدن ؛
 «الوقوف علی بابہ و الدعاء و الاستیدان بالماثور فان زاد خشوعا و رقه دخل».
 ۲. رو به امام معصوم علیه السلام ایستادن؛
 «استقبال وجه المزور و استدبار القبله حال الزیاره».
 ۳. درخواست شفاعت از امام علیه السلام؛
 «ویدعوا سائلا من الله بحقه و حق صاحب القبر ان یجعله من اهل شفاعته».
 ۴. خواندن زیارت های ماثور، مانند زیارت جامعه و زیارت امین الله و اگر زائر نمی تواند زیارت بخواند، به امام معصوم علیه السلام سلام کند؛
 «الزیاره بالماثور و یکفی السلام».
 ۵. دو رکعت نماز زیارت خواندن ؛
 «صلاه رکعتین للزیاره عند الفراغ».
 ۶. تلاوت آیات قرآن و اهدا به روح امام معصوم علیه السلام ؛
 «تلاوه شیء من القرآن عند الضریح و اهداوه الی المزور».
 ۷. توبه کردن.
 ۸. طلب آمرزش برای گناهان ؛
 «احضار القلب فی جمیع احواله مهما استطاع و التوبه من الذنب و الاستغفار»
 ۹. زیارت به نیابت والدین، دوستان و همۀ مومنان ؛

- «ويستحب لمن حضر مزارا ان يزور عن والديه و احبائه و عن جميع المومنين فيقول السلام عليك يا مولى من فلان بن فلان اتيتك زائراً عنه فاشفع له عند ربك».
۱۰. دعا کردن برای همه مردم؛
«وليعمم الدعاء فانه اقرب للاجابة».
۱۱. درخواست توفیق زیارت مجدد؛
«لا تجعل آخر العهد منى لزيارتكم».

تذکر: بر هر زائر مسلمانی لازم است که هنگام زیارت، از اعمال و رفتاری که موجب وهن و هتک حرمت پیامبر اکرم ﷺ یا امام معصوم ﷺ می شود، پرهیز کند؛ مانند سخن گفتن درباره امور مادی و دنیوی و خرید فروش یا صحبت کردن با تلفن، سیگار کشیدن، کفش را به همراه داشتن، از مواد غذایی استفاده کردن، شوخی کردن، دعا یا زیارت را با صدای بلند خواندن، مشاجره کردن و...

تذکرات

۱. هنگام مسافرت، با دادن صدقه و دو رکعت نماز و دعا خواندن، سلامتی خود را از خداوند بخواهید.
۲. در مسافرت با همسفران، خوش رفتار باشید و به آنها کمک کنید و از بذل و بخشش به آنها دریغ نوزید.
۳. هنگام زیارت امام معصوم ﷺ، آداب زیارت را حتی المقدور رعایت کنید.
۴. با خواندن زیارت جامعه، از خداوند بخواهید قسمتی از کمالات معصومین ﷺ را به شما عطا کند.

پی نوشت ها:

۱. کشف، آیه ۱۷.
۲. شیخ طوسی، تهذیب الاحکام، ج ۶، ص ۲۰.
۳. مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۸۲.
۴. همان، ج ۴۷، ص ۱۳۹.
۵. همان، ج ۹۷، ص ۱۴۳.
۶. همان .
۷. همان، ص ۱۴۴.
۸. کلینی، کافی، ج ۴، ص ۴۷۹.
۹. بحار الانوار، ج ۹۷، ص ۱۴۱.
۱۰. صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۵۹۹.
۱۱. من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۵۸۸.
۱۲. عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۰، ص ۳۰۳ و ۳۰۴.
۱۳. وسائل الشیعه، ج ۱۰، ص ۴۱۳.
۱۴. احزاب، آیه ۵۳.
۱۵. وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۳۴۲.
۱۶. بحار الانوار، ج ۹۷، ص ۱۳۴.